

викладач кафедри міжнародних комунікацій факультету туризму та міжнародних комунікацій ДВНЗ «Ужгородський національний університет» (Україна, Ужгород) n.rashki@mail.ru

ЕВОЛЮЦІЯ ОСОБИСТОСТІ У РОМАНІ «ТАЄМНИЙ САД» Ф. Г. БЕРНЕТ

У статті розглядається проблема еволюції особистості у художній творчості крізь призму основних характеротворчих чинників. Аналізується процес формування особистості головної героїні Мері Ленокс у романі «Тємний сад» Ф. Г. Бернет, її основних рис характеру та її «перетворення».

Ключові слова: проза Ф. Г. Бернет, дитяча література, особистість, еволюція особистості, моральні цінності.

Лит. 8.

*Nataliya RASHKI,
Lecturer of International Communications Department, Tourism and International
Communications Faculty, SHEU «Uzhhorod National University»
(Ukraine, Uzhhorod) n.rashki@mail.ru*

EVOLUTION OF PERSONALITY IN THE NOVEL «THE SECRET GARDEN» BY F. H. BURNETT

This article examines the problem of personality evolution in artistic creativity through the main factors that affect on the formation of character. It analyses the process of character's personality formation, the principal features and transformation of Mary Lennox in the novel «The Secret Garden» by F. H. Burnett.

Key words: prose of F. H. Burnett, children's literature, personality, moral values, evolution of personality.

Ref. 8.

преподаватель кафедры международных коммуникаций факультета туризма и международных коммуникаций ГВУЗ «Ужгородский национальный университет» (Украина, Ужгород) n.rashki@mail.ru

ЕВОЛЮЦІЯ ЛИЧНОСТІ В РОМАНЕ «ТАІНСТВЕННИЙ САД» Ф. Г. БЕРНЕТ

В статтю розглядається проблема еволюції личности в художественном творчестве через основные факторы, которые влияют на формирование характера. Анализируется процесс формирования личности главной героини Мерри Ленокс в романе «Тайственный сад» Ф. Г. Бернетт, особенности ее характера и ее «превращение».

Ключевые слова: проза Ф. Г. Бернетт, детская литература, личность, эволюция личности, моральные ценности.

Лит. 8.

Постановка проблеми. У науковій літературі часто підкреслюється нерівноправне становище дитячої літератури. Дослідники наголошують на факті її естетичної маргіна-

Рашкі Н. Еволюція особистості у романі «Тємний сад» Ф. Г. Бернет
лізації з моменту виникнення, а відтак вона лише прокладає собі дорогу до художнього
самоствердження [2, 237].

Маргінальна за своєю суттю дитяча та юнацька література починає активно роз-
глядатись у літературознавчому дискурсі ХХ – ХХІ століть. Науковці акцентують ува-
гу, передусім, на теоретичних проблемах дитячої літератури, критеріях її виділення,
генезисі та особливостях функціонування. Свій внесок у дослідження дитячої літе-
ратури зробили Г. Еверс (Німеччина), М. Ніколаєва (Великобританія), Дж. Штефенс
(Австралія) та інші. При цьому, варто виразити здобутки українських літе-
ратурознавців: І. Бойцун, Я. Гоян, А. Гурбанська, В. Дончик, М. Жулинський, С. Іва-
нюк, А. Костелький, Б. Шалагінов, Л. Овдійчук, М. Славова, Е. Огар, Р. Стаднійчук,
О. Палуша та інші.

Специфікою дитячої літератури є те, що юні реципієнти, пропускаячи описи зо-
внішнього світу крізь свою чуттєву сферу, стають співпереживачами подій, картини
яких зворушують душу, викликають певні позитивні емоції, запрограмовані пись-
менником. На подальший розвиток дитини реалії життя накладають свій відбиток,
змінюють художність дитячого пізнання світу, його аналогічні парадокси формально
об'єктивним дорослим сприйняттям докляда.

У цьому аспекті заслуговує на увагу питання процес формування особистості, а
саме головної героїні роману «Тємний сад» англомовної письменниці.

Аналіз досліджень. На даному етапі відсутні системні дослідження присвячені
творчості Френсіс Бернетт. Саме тому вивчення художньої спадщини письменниці по-
значене актуальністю.

Мета статті полягає в розкритті особливостей формування особистості головної
героїні роману «Тємний сад» Мері Ленокс, а також аналізу тих чинників, які стали
були визначальними при творенні її характеру. Новизна розвідки полягає в тому, що
вперше розглядається феномен особистості головної героїні роману «Тємний сад»
Ф. Г. Бернет на рівні характеротворчих факторів.

Виклад основного матеріалу. Творчість Френсіс Годгсон Бернет набула роз-
голосу ще за її життя. Її присутність зберігається в літературі завдяки трьом зна-
ковим творам для дітей: «Маленький лорд Фонтлерой» («Little Lord Fauntleroy»,
1886), «Маленька принцеса» («Little Princess», 1905), а також «Тємний сад» («The
Secret Garden», 1911). Саме ці три шедеври містять значимий потенціал для впли-
ву на естетичний розвиток маленьких реципієнтів. Про це свідчить безперервний
передрук «Маленької принцеси» і «Тємного саду», відображення цих історій в
кіно та виставах, а також зацікавленість кожного наступного «найменшого» по-
коління [6, 18].

Вивчення проблеми особистості має давні традиції. Людську особистість у своїх
працях висвітлювали: Платон, Арістотель, Декарт, Макіавеллі. Дослідження сучасних
науковців значною мірою перегукуються з теоріями, що зазначені у працях згаданих
мислителів [8].

У першу чергу, слід з'ясувати значення поняття «особистість». Насправді, і до сьо-
годні немає єдиного загальноприйнятого визначення цього терміну. Втім, можна віді-
лити основні риси, які характеризують людину як особистість. Дослідниця Л. Колпеч
визначає наступні основні характеристики:

- особистість – це глибока суттєва характеристика людини (тобто те, що відрізняє
одну людину від іншої; найбільш яскраві та помітні психологічні риси, що сприймають-
ся іншими людьми та визначають вчинки людини у різних ситуаціях);

- особистість – це сутність, що визнає стабільні форми поведінки (властивості особистості є стійкими та узгоджено проявляються в різних ситуаціях, висловлюваннях, у ставленні до інших та до самого себе);
- особистість – це результат розвитку, алежності від біологічної спадковості й соціальних умов (формування особистості відбувається при взаємодії із соціальним оточенням через спілкування, пізнання і спільну діяльність);
- особистість – це стійка, добре скомп'ювана психологічна структура (ця структура є внутрішнім осередком особистості, її ядром, що визначає внутрішню логіку цілісності);
- особистість – це певне поєднання психологічних особливостей з характерними особливостями поведінки [3, 19–20].

Як результат, для того, щоб стати особистістю, людина повинна набути мовних, інтелектуальних і соціокультурних навичок. Психологи наголошують, що особистість – це результат соціалізації індивіда, який з своєю досвід традицій, соціальних і культурних орієнтацій. Чим більше людина може засвоїти в процесі соціалізації, тим більш розвиненою особистістю вона стає. Водночас, слід зазначити, що у кожній особистості наявні різні можливості для оволодіння складністю свого буття [4, 329–330].

Життєві події, зміна соціального середовища протягом життя також були запропоновані в якості важливих чинників, на основі яких формуються особистості [7, 1042].

«Тасмний сад» Ф. Г. Бернет – це роман, в якому питання здоров'я посідає чи не найголовніше місце. Невід'ємною складовою роману є опис хвороб інвалідності та психічних розладів. Як показує аналіз письменницьких використаних дій засіб саме для того, щоб читач прагнув осмислити особливості психологічної трансформації головної героїні Мері Ленокс. З розвитку сюжету змінює Мері стають більш ніж очевидними: з малого грубого дівчиська вона перетворюється на більш свідому та дорослу дівчину.

Епідемія холери, яка захопила Індію, є сержневою подією, яка в подальшому приведує до психологічної еволюції Мері. Саме землетрясіння, яке вбило багатьох людей, в тому числі і її батьків, і розпочинається історія дівчини.

Головна героїня мала не зовсім хорошу репутацію в себе на батьківщині. Про це свідчать наступні рядки: «...as they always obeyed her and gave her own way in everything, because the Mem Sahib would be angry if she was disturbed by her crying, by the time she was six years old she was as tyrannical and selfish a little pig as ever lived» [5, 2] / «...слуги завжди потурали малій у всьому: вона робила все, що заманеться. І коли дівчинка мала неповних шість років, то вже була тиранкою та егоїсткою, яку ще світ не бачив» (переклад – Н. Р.). Така поведінка Мері, певною мірою, залежала від образу життя, і від того, як нею піклувалися. Важливим чинником такої поведінки стали також батьки дівчини. Від самого народження мати ніколи не підходила до дитини, а всі справи, пов'язані з нею, перекладала на своїх слуг. Ось ілюстрація з тексту: «...her mother had been a great beauty who cared only to go to parties and amuse herself with gay people. She had not wanted a little girl at all, and when Mary was born she handed her over to the care of an Ayah...» [5, 1] / «...її мати була дуже вродливою жінкою, яку цікавили лише вечірки та товариство молодих чоловіків. Вона зовсім не хотіла дітей, тому коли народилася Мері, всю турботу вона переклала на Аю» (переклад – Н. Р.).

Після смерті батьків Мері переїжджає до дядька в Англію, де вона знайомиться з новими людьми та новим життям. Саме в дорозі і розпочинаються зміни в особистості Мері Ленокс. До мастку дядька її супроводжує економістка місис Медлок, яка розповідає Мері про масток, про її дядька та його важку долю. Вже тут можемо простежити транс-

Гашкі Н. Еволюція особистості у романі «Тасмний сад» Ф. Г. Бернет формаци в емоціях дівчини. Від почуття історії вона проймається цікавістю та жалем до дядька, що зовсім було на неї не схоже. Ось підтвердження з тексту: «It sounded like something in a book and it did not make Mary feel cheerful. A house with a hundred rooms, nearly all shut up and with their doors locked – a house on the edge of a moor whatsoever a moor was – sounded dreary. A man with a crooked back who shut himself up also! She stared out of the window with her lips pinched together, and it seemed quite natural that the rain should have begun to pour down in gray slanting lines and splash and stream down the window-panes» [5, 14] / «Усе це нагадувало їй сумну казку, що не зовсім збадьорило дівчину. Старий будинок з сотнею зачинених кімнат. І її горбатий дядько, який ні з ким не хоче бачитися! Дівчина прикусила губу, і почала думати про те, що її чекає попереду. А за вікном перішчи дощ, що дуже відповідало стану засмученої Мері» (переклад – Н. Р.).

Через деякий час Мері раптово дізнається про заєданий сад дружини її дядька. Коли вона поступово відновлює його, в ній прокидаються почуття до всього живого і неживого. Вона стає жвавою, усміхненою. Про це свідчать наступні рядки: «She had never felt sorry for herself; she had only felt tired and cross, because she disliked people and things so much. But now the world seemed to be changing and getting nicer. If no one found out about the secret garden, she should enjoy herself always» [5, 74] / «Мері ніколи не відчувала до себе жалю; вона навіть не мала кому пожалітися. Коли її щось не подобалося, вона починала сердитися чи кидати зверхні погляди, бо ж вона так ненавиділа людей і все навколо. Але тепер весь світ дивом змінився, ставав більш приязним до неї. Відтак у неї ще й з'явився сад, її найбільша радість» (переклад – Н. Р.).

Але не тільки це змінило Мері. Одного разу вона дізналася, що у дядька Арчі-бальда є син. На хвилю думку лікарів, він був смертельно хворим, через те всі, хто живе у мастку, тримали його існування в таємниці. Цього хлопчика звали Колін. Мері розповідає йому про свій «тасмний сад і про все, що там коїться. Таким чином, дівчинка знаходить собі першого вірного друга. Мері почала з ним бачитися щодня, і, згодом, хлопцеві почав любити себе, життя і всіх навколо. Спілкування йому пішло на користь. Ось ілюстрація з тексту: «The scene which Dr. Craven beheld when he entered his patient's room was indeed rather astonishing to him. As Mrs. Medlock opened the door he heard laughing and chattering. Colin was on his sofa in his dressing-gown and he was sitting up quite straight looking at a picture in one of the garden books and talking to the plain child who at that moment could scarcely be called plain at all because her face was so glowing with enjoyment» [5, 153] / «Коли лікар Крейвен увійшов до кімнати, він побачив те, що його дуже здивувало: Колін сидів на ліжку в халаті без жодних перин, які б підтримували його спину. А поруч із ним була Мері. Вони разом переглядали книжку і щось жваво обговорювали» (переклад – Н. Р.). Отже, можна стверджувати: що знайомство та спілкування дітей пішло обоєм лише на користь. Мері стала відкритою до людей, почала їм більше довіряти та ділитися найдорожчим. Цим самим вона допомогла Коліну одужувати, почала піклуватися не лише про себе, але й стала більш чуйною до інших людей та їхніх проблем.

Наприкінці роману, Мері стає вже зовсім інакшою дитиною – особистістю. Вона стала уважною до себе, до оточуючих її людей, тварин. Переживаючи всі ці події, знайомство з садом, з Коліном, Мері знає докорінних змін. Дівчина навчилася слухати оточуючі, співчувати, стала щедрою, розсудливою. В неї з'явилися нові життєві цінності, вірні друзі. Вона змогла допомогти «повернутися» до життя не тільки собі, але й іншим героям. Про це свідчать наступні рядки: «So long as Mistress Mary's mind was full of disagreeable thoughts about her dislikes and sour opinions of people and her

Мовознавство. Літературознавство

determination not to be pleased by or interested in anything, she was a yellow-faced, sickly, bored and wretched child. Circumstances, however, were very kind to her, though she was not at all aware of it. They began to push her about for her own good. When her mind gradually filled itself with robins, and moorland cottages crowded with children, with queer crabbed old gardeners and common little Yorkshire housemaids, with springtime and with secret gardens coming alive day by day, and also with a moor boy and his «creature» there was no room left for the disagreeable thoughts which affected her liver and her digestion and made her yellow and tired» [5, 223] / «Допоки Мері думала лише про те, як усім перечити, чи робити навпаки, доки все їй було байдуже та нецікаве – такою вона теж мало кому припадала до душі. Такій дівчинці можна було сподіватись лише на самотність та образи на увесь світ. Бо ж кому могло подобатись похмурі, непривітні дівча, яка лише те й робила, що всім наказувала, що робити? Але коли Мері знайомиться зі служницею Маргою, садівником Беном, дівчиною не лише змінилась сама, але й змінила світ навколо себе. Повернувши до життя сад, вона тим самим допомогла змінитись собі. Ці внутрішні зміни позначились і на її зовнішньому вигляді: зникла втома від себе та світу, з'явився рум'янець та блиск в очах» (переклад – Н. Р.).

Висновки. Ознакою особистісного способу буття виступають певні характеристики існування та діяльності особистості. Так, психолог В. Бехтерев вважає, що жодна людина не втрачає права на визнання в ній особистості, якщо вона проявляє тією чи іншою мірою своє індивідуальне ставлення до навколишніх умов, виявляючись самодіяльною істотою [1, 29]. Це підтверджує образ Мері Ленюкс. На формування її особистості впливають чимало факторів. Епідемія холери, психічна хвороба Коліна, проблеми здоров'я, смерть батьків, самотність – усе це спричинило психологічне зростання Мері Ленюкс, що пробудило її до реального життя. З одного боку, всі ці події створюють певну напругу у романі, а з іншого – виявляються корисними для головної героїні. Вона стає більш зрілою та людянішою, з'являються нові життєві пріоритети.

На прикладі життєвого шляху героїні роману «Гасмний сад» Ф. Г. Бернетт спостерігається процес формування особистості. Особистісне існування визначається тим, якими способами «Я-особа» вирішує ті чи інші проблеми.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Бехтерев В. Бессмертие человеческой личности как научная проблема / В. М. Бехтерев. – Петроград : Типография Кюгельген, Глич и Ко, 1918. – 67 с.
2. Кізілова В. Дітяча література : стан, проблеми, перспективи / В. В. Кізілова // Актуальні проблеми слов'янської філології. Серія: Лінгвістика і літературознавство : Міжвуз. зб. наук. ст. – Київ, 2009. – С. 237–241.
3. Коpec' Л. Психологія особистості : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / Л. В. Коpec'. – К. : Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2008. – 458 с.
4. Перевертєнь Н. Феномен особистості в повісті С. Гребінки «Доктор» / Н. С. Перевертєнь [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://philology.knu.ua/library/zagal/Literaturoznavchi_studii_2010_29/328_333.pdf
5. Burnett F. «The secret garden» / F. H. Burnett. – London : Heinemann, 1911. – 384 p.
6. Resler J. Sara's transformation : a textual analysis of Frances Hodgson Burnett's Sara Crewe and A little princess / J. Resler [Electronic resource]. – Access mode : <https://scholarworks.iupui.edu/bitstream/handle/1805/1614/Resler%20Thesis.pdf?sequence=1>
7. Srivastava S. Development of Personality in Early and Middle Adulthood. Set Like Plaster or Persistent Change? / S. Srivastava, O. John [Electronic resource]. – Access mode: <http://gosling.psy.utexas.edu/wp-content/uploads/2014/09/pdf>
8. The study of personality [Electronic resource]. – Access mode : http://www.sagepub.com/urn-data/23238_Chapter_1.pdf

REFERENCES

1. Behterev V. Bessmertye chelovecheskoj lichnosti kak nauchnaja problema / V. M. Behterev. – Petrograd : Typografija Kjuigel'gen, Glych y Ko, 1918. – 67 s.
2. Kizilova V. Dytyacha literatura : stan, problemy, perspektivy / V. Kizilova // Aktual'ni problemy slov'jans'koj filologii'. Serija : Lingvistyka i literaturoznavstvo : Mizhvuuz. zb. nauk. st. – Kyi'v, 2009. – S. 237–241.
3. Kopec' L. Psihologija osobystosti : Navch. posib. [dlja stud. vyssh. navch. zakl.] / L. V. Kopec'. – K. : Vyd. dim «Kyjevo-Mogyjans'ka akademija», 2008. – 458 s.
4. Pereverten' N. Fenomen osobystosti v povisti Je. Grebinky «Doktor» / N. Pereverten' [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu : http://philology.knu.ua/library/zagal/Literaturoznavchi_studii_2010_29/328_333.pdf
5. Burnett F. «The secret garden» / F. H. Burnett. – London : Heinemann, 1911. – 384 p.
6. Resler J. Sara's transformation : a textual analysis of Frances Hodgson Burnett's Sara Crewe and A little princess / J. Resler [Electronic resource]. – Access mode: <https://scholarworks.iupui.edu/bitstream/handle/1805/1614/Resler%20Thesis.pdf?sequence=1>
7. Srivastava S. Development of Personality in Early and Middle Adulthood : Set Like Plaster or Persistent Change? / S. Srivastava, O. John [Electronic resource]. – Access mode: <http://gosling.psy.utexas.edu/wp-content/uploads/2014/09/pdf>
8. The study of personality [Electronic resource]. – Access mode: http://www.sagepub.com/urn-data/23238_Chapter_1.pdf

Стаття подано до редакції 10.09.2015 р.

ЗМІСТ

ІСТОРІЯ

Владига О. Останні томи «Історії України-Руси» Михайла Грушевського: археографічний аспект.....	5
Галик В. Здобутки франкознавчої науки у Франковому краї в останнє десятиліття.....	11
Галів М. Мікросоціальна група мельників у селі Лпгня на Дрогобищині (XVI – XVIII ст.).....	18
Лазарак Б. Повідомлення про село Уличне на сторінках дрогобицької та самбірської преси другої половини XIX – першої половини XX століття.....	28
Стещик Ю. Ченці-брати Добромилського монастиря (1783 р.): життєвий шлях до духовного поклонання.....	39
	48

МИСТЕЦТВОЗНАВСТВО

Білусова С. Фольклорна лінія у творах для дитячої літератури В. Івкі, С. Мілки, О. Некрасова.....	55
Карась С. Темпові варіанти, агогіка, динаміка та артикуляція «Прелюдії та фуги gis-moll» Й. С. Баха (ДТК, II-й том) у виконавській інтерпретації баяністів.....	63
Карташова Ж. Обґрунтування методики фахової підготовки майбутнього вчителя музики у процесі інтеграції музично-виконавських дисциплін.....	78
Коверза О. Становлення джазового мистецтва як феномену музичної культури 20–30-х рр. XX століття в Україні.....	87
Олексюк А., Душний А. Інструментально-виконавська підготовка вчителя музичного мистецтва в наукових студіях сьогодення.....	94
Соловей Л. Отель Михайло Вербицький – композитор, громадський діяч, автор гімну України «Ще не вмерла України і слава, і воля».....	101
Тинювський М. Репертуарні тенденції формування виконавської майстерності кларнетиста.....	111
Чава Л., Кузьо В. Питання мистецької освіти у реаліях науково-практичних конференцій сьогодення.....	119

МОВОЗНАВСТВО. ЛІТЕРАТУРОЗНАВСТВО

Голик С. Англійська мова як lingua franca у сучасному світі: глобалізаційні виклики.....	125
Денисова І. Особливості оказіонального словотворення у романах українського фентезі.....	132
Котвицька В. До питання про класифікацію типів семантичної адаптації англіцизмів у німецькій мові.....	139
Лазебна О. Класифікація дієслів, вживаних у сполученні з прислівниками оцінки та дієприслівниками оцінки, у сучасній німецькій мові Німеччини та Австрії.....	145
Подорожна К. Порівняльний аналіз відтворення українських історичних реалій засобами німецької мови у перекладах історичної повісті І. Я. Франка «Захар Беркут».....	151
Попович Н. Граматико-семантичні особливості перекладу форм та похідних дієслів Уфоттці в патристичних текстах IV століття.....	157
Шум О. Творча майстерність перекладача при відтворенні українських фразеологізмів.....	167
Бондарець Т. Ментально-географічні характеристики романів Дж. Остен.....	172
Врабель-Кемінь О. Реконструювання гендерної ідентифікації в казках Анджели Картер.....	177

Дмитрів І. Жанр молитви у творчості поетів-«лotosівців».....	183
Кеешлігеті О. Міфосвіт Христини Керити у постичній збірці «Березневі заручини».....	191
Новак С. Оповідання Володимира Бірчака: текст і контекст.....	197
Рашкі Н. Еволюція особистості у романі «Гасмний сад» Ф. Г. Бернет.....	206
Риба І. Етнообраз француза в романістичній Генрі Джеймса.....	212
Углій Л., Зимофра І. Роль образу «дмі» у художній концепції Тоні Моррісон.....	217
Сохал А. Про факти та вигадки. Вікі Баум у світлі автобіографії «Усе було шльком інакше».....	224

ПЕДАГОГІКА

Василенко О. Категорія соціальної відповідальності педагога у наукових дослідженнях.....	232
Грибок Н., Проць Р., Ярема В., Проць Л. Характеристика поняття та компонентів культури здоров'я студентів спеціальної медичної групи.....	239
Дробчак Я. Творча робота майбутніх учителів на уроках трудового навчання у початкових класах.....	246
Жигайло О., Гриньців М. Варіативність використання форм управління обчислювальною діяльністю молодших школярів на уроках математики.....	253
Зимувальнова А. Шляхи підготовки до навчання дітей п'ятирічного віку в освітньо-виховних закладах різного типу.....	259
Калита Н. Підготовка вчителя початкової школи в контексті сучасних освітніх парадигм.....	265
Канюк О. Особливості викладання професійно-орієнтованої іноземної мови для студентів нелінгвістичних спеціальностей.....	270
Колтук Л. Інтеграція навчально-виховного процесу як складова модернізації освіти вищої школи.....	275
Надім'янова Т. Вплив школи і сім'ї у формуванні основ здорового способу життя молодшого школяра.....	283
Пантюк М., Зимувальнова А., Скалич Л. Науково-експериментальна робота кафедри як шлях до професійного зростання педагога нової генерації (до 35-річчя кафедри педагогіки та методики початкової освіти).....	289
Пантюк М., Стахів Л. Організаційно-методична робота кафедри – шлях до професійного зростання педагога.....	296
Розман І. Подолання стереотипів у педагогічній діяльності як один із шляхів формування компетентності.....	307
Садова І. Особливості підготовки майбутнього вчителя до навчання дітей з особливими потребами в умовах інклюзивної освіти.....	313
Скалич Л. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до використання інтерактивних технологій навчання.....	319
Стахів Л. Технологія інтерактивного навчання – одне із важливих завдань формування умінь майбутнього учителя початкових класів.....	325
Чернецька Ю. Вплив чинників десоціалізації на формування наркозалежної особистості.....	330
Шубак Г. Особливості організаційних форм навчальної діяльності учнів у малокомплектній початковій школі.....	337

РЕЦЕНЗІЇ, ВІДГУКИ, ПОВІДОМЛЕННЯ

Тельвак В. Інституціональні аспекти розвитку українського наукового руху XIX – початку XX ст.: новий погляд.....	345
--	-----